

УДК 94(477):323.281:271.4(477.83)"1945":930.2
 DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/78-1-3>

Олег ЗОЛОТУХІН,

orcid.org/0009-0005-9581-9784

аспірант кафедри історії України та правознавства
 Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
 (Дрогобич, Львівська область, Україна) zolotopukin6@gmail.com

Тарас БАТЮК,

orcid.org/0000-0003-4159-5226

кандидат історичних наук, доцент,
 доцент кафедри історії України та правознавства
 Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
 (Дрогобич, Львівська область, Україна) tbatyuk@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЯ РАДЯНСЬКОЮ РЕПРЕСИВНОЮ СИСТЕМОЮ АГЕНТУРНО-ОПЕРАТИВНОЇ РОБОТИ СЕРЕД ДУХОВЕНСТВА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРВИ НА ЛЬВІВЩИНІ (1945 Р.): НЕВІДОМИЙ ДОКУМЕНТ

Мета статті – ввести до наукового обігу та проаналізувати документ радянських силових органів про формування комплексних заходів спрямованих на боротьбу із Греко-католицькою церквою та українськом визвольним рухом на Львівщині. **Методологія дослідження** – базується на поєднанні принципів науковості, історизму, об'єктивності, із використанням методів зовнішньої та внутрішньої критики джерел. **Наукова новизна** полягає у введенні (без куп'юр) до наукового обігу невідомого документу, який характеризує один з аспектів цілеспрямованої боротьби радянської тоталітарної системи проти Греко-католицької церкви на західноукраїнських землях у другій половині 1940-х років. **Висновки.** Отже, публікований документ є важливим джерелом до розкриття радянської репресивної політики на Львівщині зокрема та Західній Україні загалом. Документ підписаний начальником УНКДБ Львівської області комісаром державної безпеки 3 рангу Вороніним та начальником 2 відділу УНКДБ Львівської області підполковником державної безпеки Алексєєвим. Скерувався він до виконання начальника райвідділів НКДБ Львівської області. Джерело має чітку дату 27 січня 1945 р. Зберігається у Галузевому державному архіві Служби безпеки України (ф. 17 («Інспекція при Голові МГБ–КГБ УРСР»), оп. 24, спр. 7, арк. 6-8). У ньому подаються чіткі вказівки начальникам районних відділів НКДБ щодо роботи із місцевим греко-католицьким духовенством. Впершу чергу йдеться про введення у його середовище та вербування із нього якісної агентури, яка б вела активну роботу. З документу добре видно, що силовики чітко пов'язували боротьбу із ГКЦ і українським визвольним рухом. Намагалися використати духовенство у власних агентурних протинаціоналістичних комбінаціях. Публікуємо його із максимальним дотриманням лексики, авторських та редакторських особливостей джерела. Подаємо його без куп'юр. Виправленню підлягали лише найбільш очевидні граматичні огріхи. Кожен документ супроводжується легендою, в якій зазначено місце його зберігання (назва архіву, номер фонду, опису, справи, аркуші). Перспективою подальших дослідження у цьому напрямку вбачаємо публікацію окремого збірника документів по ліквідації ГКЦ на Львівщині.

Ключові слова: Греко-католицька церква, духовенство, радянська репресивна система, агентура.

Oleh ZOLOTUKHIN,

orcid.org/0009-0005-9581-9784

PhD student at the Department of Ukraine's History and Law
 Drohobych State Pedagogical University of Ivan Franko
 (Drohobych, Lviv region, Ukraine) zolotopukin6@gmail.com

Taras BATIUK,

orcid.org/0000-0003-4159-5226

PhD (History), Assistant Professor,
 Assistant Professor at the Department of Ukrainian History and Law
 Drohobych State Pedagogical University of Ivan Franko
 (Drohobych, Lviv region, Ukraine) tbatyuk@gmail.com

ORGANIZATION BY THE SOVIET REPRESSIVE SYSTEM OF AGENCY-OPERATIVE WORK AMONG THE CLERGY OF THE GREEK-CATHOLIC CHURCH IN LVIV OBLAST (1945): AN UNKNOWN DOCUMENT

The purpose of the article is to introduce into scientific circulation and analyze the document of the Soviet security agencies on the formation of complex measures aimed at the fight against the Greek Catholic Church and the Ukrainian

liberation movement in the Lviv region. The research methodology is based on a combination of the principles of scientificity, historicism, objectivity, using the methods of external and internal criticism of sources. The scientific novelty consists in the introduction (without notes) of an unknown document into scientific circulation, which characterizes one of the aspects of the purposeful struggle of the Soviet totalitarian system against the Greek Catholic Church in the western Ukrainian lands in the second half of the 1940s. Conclusions. Therefore, the published document is an important source for revealing the Soviet repressive policy in Lviv region in particular and Western Ukraine in general. The document was signed by the head of the UNKDB of the Lviv region, state security commissar of the 3rd rank Voronin, and the head of the 2nd department of the UNKDB of the Lviv region, lieutenant colonel of the state security Alekseev. He was directed to be executed by the chiefs of district departments of the NKGB of the Lviv region. The source has a clear date of January 27, 1945. It is kept in the Branch State Archive of the Security Service of Ukraine (f. 17 ("Inspection under the Head of the MGB-KGB of the Ukrainian SSR"), item 24, file 7, sheets 6-8). It provides clear instructions to the chiefs of district departments of the NKGB regarding work with the local Greek-Catholic clergy. First of all, it is about introducing into its environment and recruiting from it a quality agency that would conduct active work. It is clear from the document that the security forces clearly linked the struggle with the GCC and the Ukrainian liberation movement. They tried to use the clergy in their own anti-nationalist agent combinations. We publish it with maximum respect for vocabulary, author's and editorial features of the source. We serve it without bills. Only the most obvious grammatical errors were subject to correction. Each document is accompanied by a legend, which indicates the place of its storage (name of the archive, number of the fund, description, file, sheets). We see the publication of a separate collection of documents on the liquidation of GCC in Lviv region as a prospect for further research in this direction.

Key words: Greek Catholic Church, clergy, Soviet repressive system, agents.

Постановка проблеми. Радянська репресивна машина після другого приходу на західноукраїнські землі намагалася провести швидку радянізацію території та придушити не тільки реальний, але й можливий потенційний опір. Основною перепоною при цьому стали Греко-католицька церква та український визвольний рух. Серйозно непокоїла радянських силовиків співпраця цих двох структур. Звісно, що про ці питання широка громадськість почала довідуватися після здобуття Україною незалежності та з відкриттям повноцінного доступу до архівних фондів. Саме відкриття останніх уможливило появу нових досліджень. Вважаємо, що у цьому контексті особливе значення мають також археографічні публікації.

Аналіз досліджень. Проблематика репресій радянської тоталітарної системи проти ГКЦ вивчалася багатьма дослідниками. З-поміж важливих напрацювань для нашої теми виокремимо роботи Ігора Андрухів (Андрухів, 1997; Андрухів, 2006; Андрухів, 2004), Володимира Барана (Баран, 2003; Баран, 1996), Івана Біласа (Білас, 1992а; Білас, 1992b; Білас, 1992c; Білас, 1992d; Білас, 1992e; Білас, 1994), Олега Єгершія (Єгрешій, 2001; Єгрешій, 2002), Анатолія Кентія (Кентій, 1999), Юрія Киричука (Киричук, 2003), Василя Марчука (Марчук, 2001; Марчук, 2004), Богдана Праха (Прах, 2015; Прах, 2014) та ін. Водночас відзначимо і цілу низку дисертаційних досліджень Ігора Андрухів (Андрухів, 2006), Ярослава Біласа (Білас, 2003), Олексія Вишиванюка (Вишиванюк, 2006), Оксани Волинець (Волинець, 2003), Олега Єгершія (Єгрешій, 2003), Олександра Лисенка (Лисенко, 1999), Василя Марчука (Марчук, 2004), Наталії Сердюк (Сердюк, 2006) та ін. Важливе значення мають збірники документів упорядковані Сергієм Кокі-

ним, Наталією Сердюк, Станіславом Сердюком, за загальною редакцією Володимира Сергійчука (Ліквідація УГКЦ (1939 – 1946), т. 1, 2006; Ліквідація УГКЦ (1939 – 1946), т. 2, 2006; Митрополит Андрей Шептицький ..., 2005). Важливе значення має і спеціальне видання про репресії щодо церкви упорядковане В'ячеславом Цветковим (Літопис Голготи України, 1994). Окремі аспекти про співпрацю ГКЦ із українським визвольним рухом та репресивну політику радянської адміністрації щодо них розглядалися Василем Ільницьким, Лілією Гриник (Ільницький, 2016; Ільницький, 2015; Ільницький, Гриник, 2022). Проте робота в архівних установах дає змогу виявляти нові, невідомі джерела, які доцільно вводити до наукового обігу. Зокрема, доповнити наявну інформацію, у тому числі й в опублікованих збірниках джерел допоможе наша археографічна стаття.

Мета дослідження – ввести до наукового обігу та проаналізувати документ радянських силових органів про формування комплексних заходів по боротьбі із Греко-католицькою церквою та українським визвольним рухом на Львівщині.

Виклад основного матеріалу. У документі подається коротка сфальсифікована історія утворення та функціонування ГКЦ. Водночас документ наповнений пропагандистськими ярликами та штампами. У ньому відкрито писалося про недоопрацювання окремих начальників РВ НКДБ під час «розробки» греко-католицького духовенства, зокрема у частині вербування дієздатної агентури, спроможної вести «глибоку розробку» як духовенства, так і вірян. Особливо ретельно рекомендувалося ставитися до виявлення греко-католицького духовенства, яке позитивно відносилося до радянської адміністрації. Оскільки їх планувалося використо-

увати при розгортанні агентурної, пропагандистської, антинаціоналістичної роботи. У результативній частині рекомендувалося серйозно посилити агентурно-оперативну роботу серед духовенства у різних напрямках (виявлення антирадянської націоналістичної діяльності серед духовенства ГКЦ, українських націоналістів, чи їхні зв'язки із ОУН і УПА). Впершу чергу завербувати нову працездатну агентуру із середовища самого духовенства і найближчого їхнього оточення (дияконів, старост церковних общин, керівників церковних хорів), здатних до активної роботи. При цьому особливий акцент робився на використання агентури із середовища духовенства у «розробці» українських націоналістів, зокрема вводячи їх у підпілля ОУН і УПА. У цьому напрямку рекомендувалося працювати особливо інтенсивно – кожному церкву забезпечити таємним інформатором. Останній мав інформувати про зміст проповідей, розмови з вірянами, вивчати їхні зв'язки із мешканцями сіл та районів. Акцент робився на створенні резидентур, які мали координувати роботу агентурної мережі. Резидентами рекомендували підбирати перевірених районних працівників із східних областей, які займали відповідні посади та за службовими обов'язками роз'їзджали селами і спілкувалися у сільрадах з багатьма особами. Натомість агентурний апарат із середовища духовенства на зв'язок резидентам заборонялося передавати, дозволялося із ними працювати тільки начальникам районних відділів НКДБ, їх заступникам і, як виняток старшим оперуповноваженим. Також рекомендувалося звертати увагу на «розробку» деканів, які керували діяльністю усіх парафій на ввіреній території тому володіли реальною інформацією про діяльність більшості священників. Важливим завданням у роботі з агентурою стало введення її у резиденцію

Й. Сліпого. Кандидатури осіб із числа духовенства, яких планували завербувати разом із усіми необхідними матеріалами, прикладенням рапорту потрібно було погоджувати в УНКДБ. Заборонялося без санкції УНКДБ місцевим відділам заарештовувати духовенство.

Документ підготовлений начальником УНКДБ Львівської області комісаром державної безпеки 3 рангу О. Вороніним¹ та начальником 2 відділу УНКДБ Львівської області підполковником державної безпеки Алексєєвим. Адресований начальникам райвідділів НКДБ Львівської області. Датований 27 січнем 1945 р. (за номером 5-Д). На ньому міститься гриф «совершенно секретно». Оригінал цього документу зберігається в Галузевому державному архіві Служби безпеки України (ф. 17 («Інспекція при Голові МГБ–КГБ УРСР»), оп. 24, спр. 7, арк. 6-8).

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, публікований документ є важливим джерелом до розкриття радянської репресивної політики на Львівщині зокрема та Західній Україні загалом. Документ підписаний начальником УНКДБ Львівської області комісаром державної безпеки 3 рангу Вороніним та начальником 2 відділу УНКДБ Львівської області підполковником державної безпеки Алексєєвим. Скеровувався він до виконання начальникам райвідділів НКДБ Львівської області. Джерело має чітку дату 27 січня 1945 р. Зберігається у Галузевому державному архіві Служби безпеки України (ф. 17 («Інспекція при Голові МГБ–КГБ УРСР»), оп. 24, спр. 7, арк. 6-8). У ньому подаються чіткі вказівки начальникам районних відділів НКДБ щодо роботи із місцевим греко-католицьким духовенством. Впершу чергу йдеться про введення у його середовище та вербування із нього якісної агентури, яка б вела активну роботу. З документу добре видно, що силовики чітко пов'язували боротьбу із ГКЦ і українським визвольним рухом. Намагалися використати духовенство у власних агентурних протинаціоналістичних комбінаціях. Публікуємо його із максимальним дотриманням лексики, авторських та редакторських особливостей джерела. Подаємо його без куп'юру. Виправленню підлягали лише найбільш очевидні граматичні огріхи. Кожен документ супроводжується легендою, в якій зазначено місце його зберігання (назва архіву, номер фонду, опису, справи, аркушів). Перспективою подальших дослідження у цьому напрямку вбачаємо публікацію окремого збірника документів по ліквідації ГКЦ на Львівщині.

¹ **Воронін Олександр Іванович** (1908, с. Кожанка Муромського повіту Владимирської губернії – 03.1990, м. Москва). Росіянин. Закінчив школу с. Кубово (1918). Навчався у Владимирській губернській школі радянського і партійного будівництва (09.1923 – 06.1924). Працював на різноманітних цивільних посадах і очолював осередки ВКП(б) на підприємствах. В органах НКВС із січня 1937 р. Депутат Верховної ради СРСР I скликання. Референт секретаріату НКВС СРСР (10 – 12.1938). Начальник УНКВС-УНКДБ Сталінградської області (1938 – 1944). Начальник УНКДБ-УМДБ Львівської області (1944 – 1948). Заступник міністра геології СРСР (04.1949 – 03.1953). Начальник 6 спеціального відділу МВС СРСР (03 – 12.1953). Начальник УМВС Красноярського краю (12.1953 – 04.1954), начальник УКДБ Красноярського краю (05.1954 – 07.1958). Старший радник, старший консультант КДБ при РМ СРСР в Албанії (08.1958 – 03.1961). Начальник УКДБ Брянській області (06 – 08.1962). Звільнений у запас КДБ (10.1962). Лейтенант державної безпеки (23.04.1937), майор (17.01.1939), ст. майор (02.07.1942), комісар державної безпеки 3 ранга (14.02.1943), генерал-лейтенант (09.07.1945). Нагороджений цілою низкою орденів та медалей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрухів І. О. Галицька Голгофа. Ліквідація УГКЦ на Станіславщині в 1945–1961 рр. Івано-Франківськ: Нова зоря, 1997. 84 с.
2. Андрухів І. О. Політика радянської влади у сфері релігії та конфесійне життя на Прикарпатті в 40–80-х роках ХХ століття. Історико-правовий аналіз. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2006. 432 с.
3. Андрухів І. О. Політика радянської влади у сфері релігії та конфесійне життя на Прикарпатті в 40–80-х роках ХХ століття. Історико-правовий аналіз: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». Ужгород, 2006. 36 с.
4. Андрухів І. О. Релігійне життя на Прикарпатті: 1944–1990 рр. Історико-правовий аналіз. Івано-Франківськ, 2004. 344 с.
5. Баран В. Україна 1950–1960-х рр. Львів: Ін-тут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 1996. 448 с.
6. Баран В. Україна: новітня історія (1945–1991 рр.). Львів: Ін-тут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. 667 с.
7. Білас І. Органи НКВД-НКГБ-МГБ і трагедія Греко-Католицької Церкви: (Іст. прав. і сусп.-політ. аспекти втручання держ. механізму в духове життя народу на Україні та його траг. наслідки і вплив на міжконфес. відносини сьогодення). Визвольний шлях. Суспільно-політичний і науково-літературний місячник. 1992. Кн. 9 (534). вересень. Річник XLV. С. 1041–1049.
8. Білас І. Органи НКВД-НКГБ-МГБ і трагедія Греко-Католицької Церкви: (Іст. прав. і сусп.-політ. аспекти втручання держ. механізму в духове життя народу на Україні та його траг. наслідки і вплив на міжконфес. відносини сьогодення). Визвольний шлях. Суспільно-політичний і науково-літературний місячник. 1992. Кн. 12 (536). грудень. Річник XLV. С. 1438–1446.
9. Білас І. Органи НКВД-НКГБ-МГБ і трагедія Греко-Католицької Церкви: (Іст. прав. і сусп.-політ. аспекти втручання держ. механізму в духове життя народу на Україні та його траг. наслідки і вплив на міжконфес. відносини сьогодення). Визвольний шлях. Суспільно-політичний і науково-літературний місячник. 1993. Кн. 1 (538). січень. Річник XLVI. 1993. С. 47–57.
10. Білас І. Органи НКВД-НКГБ-МГБ і трагедія Греко-Католицької Церкви: (Іст. прав. і сусп.-політ. аспекти втручання держ. механізму в духове життя народу на Україні та його траг. наслідки і вплив на міжконфес. відносини сьогодення). Визвольний шлях. Суспільно-політичний і науково-літературний місячник. 1993. Кн. 2 (539). лютий. Річник XLVI. С. 216–227.
11. Білас І. Органи НКВД-НКГБ-МГБ і трагедія Греко-Католицької Церкви: (Іст. прав. і сусп.-політ. аспекти втручання держ. механізму в духове життя народу на Україні та його траг. наслідки і вплив на міжконфес. відносини сьогодення). Визвольний шлях. Суспільно-політичний і науково-літературний місячник. 1993. Кн. 3 (540). березень. Річник XLVI. С. 337–341.
12. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. У двох книгах. Київ: Либідь; Військо України, 1994. Кн. 1. 432 с.
13. Білас Я. І. Митрополит Андрей Шептицький і проблеми національно-визвольного руху українців: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук.: спец. 07.00.01 «Історія України». Київ, 2003. 19 с.
14. Вишиванюк О. Г. Конфесійні аспекти етнотрансформаційних процесів в Україні (1944–1953 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». Івано-Франківськ, 2006. 20 с.
15. Волинець О. О. Функціонування Української Греко-Католицької Церкви в контексті державно-церковних відносин: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук: спец. 09.00.11 «Релігієзнавство». Київ, 2003. 21 с.
16. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин і питання українсько-польського порозуміння 1904–1939 рр. Івано-Франківськ: Плай, 2001. 71 с.
17. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин і український націоналізм. Питання історії України: зб. аукових статей. Чернівці, 2002. Т. 5. С. 101–104.
18. Єгрешій О. І. Суспільно-політична та культурно-просвітницька діяльність єпископа Григорія Хомишина (1904–1945 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». Івано-Франківськ, 2003. 20 с.
19. Ільницький В. Карпатський край ОУН в українському визвольному русі (1945–1954). Дрогобич: Посвіт, 2016. 696 с.
20. Ільницький В. Співпраця Греко-католицької церкви з українським визвольним рухом у Карпатському краї ОУН (1945 – 1954). Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Історичні науки. Вип. 8. 2015. С. 156–166.
21. Ільницький В., Гриник Л. Греко-католицька церква та український визвольний рух у повоєнній дійсності. Західні землі України у перші післявоєнні роки (1944–1953): повсякденне життя: колективна монографія / відп. ред. В. Ільницький. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2022. С. 319–336.
22. Кентій А. Нарис боротьби ОУН-УПА в Україні (1946–1956 рр.). Київ: Інститут історії України НАН України, 1999.
23. Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика. Львів: Добра справа, 2003.
24. Лисенко О. Є. Релігійна ситуація на Україні в 1941–1946 рр.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». Київ, 1999. 34 с.
25. Ліквідація УГКЦ (1939–1946). Документи радянських органів державної безпеки. Київ: ПП Сергійчук М. І., 2006. Т. 1. 920 с.

26. Ліквідація УГКЦ (1939–1946). Документи радянських органів державної безпеки. Київ: ПП Сергійчук М. І., 2006. Т. 2. 804 с.
27. Літопис Голготи України / [гол. ред. В'ячеслав Цветков]. Дрогобич: ВФ “Відродження”, 1994. Т. 2: Репресована церква. 528 с.
28. Марчук В. В. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». Чернівці, 2004. 35 с.
29. Марчук В. В. Українська греко-католицька церква: історичний нарис. Івано-Франківськ: Плай, 2001. 164 с.
30. Марчук В. В. Церква, духовність, нація. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. Івано-Франківськ: Плай, 2004. 464 с.
31. Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939–1944 рр.) / упоряд. С. Кокін, Н. Сердюк, С. Сердюк; заг. ред. В. Сергійчука. Київ: Українська Видавнича Спілка, 2005. 480 с.
32. Прах Б. Духовенство Перемиської єпархії та Апостольської адміністрації Лемківщини: у 2-х томах, т. 1: Біографічні нариси (1939–1989). Львів: Видавництво Українського католицького університету 2015. Іхххvi + 722 с.
33. Прах Б. Духовенство Перемиської єпархії та Апостольської адміністрації Лемківщини: у 2-х томах. Том 2: Документи і матеріали (1939–1950). Львів: Видавництво Українського католицького університету 2014. 856 с.
34. Сердюк Н. С. Репресії радянських органів державної безпеки щодо Української греко-католицької церкви в 1944–1949 рр.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». Київ, 2006. 20 с.

REFERENCES

1. Andrukhiv I. O. (1997). Halytska Holhofa. Likvidatsiia UHKCt na Stanislavshchyni v 1945–1961 rr. [Halytska Golgotha. Liquidation of the UGCC in the Stanislav Region in 1945–1961]. Ivano-Frankivsk: Nova zoria. 84 s. [in Ukrainian].
2. Andrukhiv I. O. (2006a). Polityka radianskoï vldy u sferi relihii ta konfesiïne zhyttia na Prykarpatti v 40–80-kh rokakh XX stolittia. Istoryko-pravovyi analiz [Policy of the Soviet authorities in the sphere of religion and confessional life in the Carpathians in the 40s–80s of the 20th century. Historical and legal analysis]. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV. 432 s. [in Ukrainian].
3. Andrukhiv I. O. (2006b). Polityka radianskoï vldy u sferi relihii ta konfesiïne zhyttia na Prykarpatti v 40–80-kh rokakh XX stolittia. Istoryko-pravovyi analiz [Policy of the Soviet authorities in the sphere of religion and confessional life in the Carpathians in the 40s–80s of the 20th century. Historical and legal analysis]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia doktora ist. nauk: spets. 07.00.01 «Istoriia Ukrainy». Uzhhorod. 36 s. [in Ukrainian].
4. Andrukhiv I. O. (2004). Relihiïne zhyttia na Prykarpatti: 1944–1990 rr. Istoryko-pravovyi analiz [Religious life in Prykarpattia: 1944–1990. Historical and legal analysis]. Ivano-Frankivsk. 344 s. [in Ukrainian].
5. Baran V. (1996). Ukraina 1950–1960-kh rr. [Ukraine 1950–1960s]. Lviv: In-tut ukrainoznavstva im. I. Krypiakovycha NANU. 448 s. [in Ukrainian].
6. Baran V. (2003). Ukraina: novitnia istoriia (1945–1991 rr.) [Ukraine: recent history (1945–1991)]. Lviv: In-tut ukrainoznavstva im. I. Krypiakovycha NANU. 667 s. [in Ukrainian].
7. Bilas I. (1992a). Orhany NKVD-NKHB-MHB i trahediia Hreko-Katolytskoï Tserkvy: (Ist. prav. i susp.-polit. aspekty vtruchannia derzh. mekhanizmu v dukhove zhyttia narodu na Ukraini ta yoho trah. naslidky i vplyv na mizhkonfes. vidnosyny sohodennia) [Bodies of the NKVD-NKGB-MGB and the tragedy of the Greek Catholic Church: (Historical legal and socio-political aspects of the intervention of the state mechanism in the spiritual life of the people in Ukraine and its tragic consequences and influence on inter-confessional relations today)]. Vyzvolnyi shliakh. Suspilno-politychnyi i naukovoliteraturnyi misiachnyk. Kn. 9 (534). veresen. Richnyk XLV. S. 1041–1049. [in Ukrainian].
8. Bilas I. (1992b). Orhany NKVD-NKHB-MHB i trahediia Hreko-Katolytskoï Tserkvy: (Ist. prav. i susp.-polit. aspekty vtruchannia derzh. mekhanizmu v dukhove zhyttia narodu na Ukraini ta yoho trah. naslidky i vplyv na mizhkonfes. vidnosyny sohodennia) [Bodies of the NKVD-NKGB-MGB and the tragedy of the Greek Catholic Church: (Historical legal and socio-political aspects of the intervention of the state mechanism in the spiritual life of the people in Ukraine and its tragic consequences and influence on inter-confessional relations today)]. Vyzvolnyi shliakh. Suspilno-politychnyi i naukovoliteraturnyi misiachnyk. 1992. Kn. 12 (536). hruden. Richnyk XLV. S. 1438–1446. [in Ukrainian].
9. Bilas I. (1992c). Orhany NKVD-NKHB-MHB i trahediia Hreko-Katolytskoï Tserkvy: (Ist. prav. i susp.-polit. aspekty vtruchannia derzh. mekhanizmu v dukhove zhyttia narodu na Ukraini ta yoho trah. naslidky i vplyv na mizhkonfes. vidnosyny sohodennia) [Bodies of the NKVD-NKGB-MGB and the tragedy of the Greek Catholic Church: (Historical legal and socio-political aspects of the intervention of the state mechanism in the spiritual life of the people in Ukraine and its tragic consequences and influence on inter-confessional relations today)]. Vyzvolnyi shliakh. Suspilno-politychnyi i naukovoliteraturnyi misiachnyk. 1993. Kn. 1 (538). sichen. Richnyk XLVI. 1993. S. 47–57. [in Ukrainian].
10. Bilas I. (1992d). Orhany NKVD-NKHB-MHB i trahediia Hreko-Katolytskoï Tserkvy: (Ist. prav. i susp.-polit. aspekty vtruchannia derzh. mekhanizmu v dukhove zhyttia narodu na Ukraini ta yoho trah. naslidky i vplyv na mizhkonfes. vidnosyny sohodennia) [Bodies of the NKVD-NKGB-MGB and the tragedy of the Greek Catholic Church: (Historical legal and socio-political aspects of the intervention of the state mechanism in the spiritual life of the people in Ukraine and its tragic consequences and influence on inter-confessional relations today)]. Vyzvolnyi shliakh. Suspilno-politychnyi i naukovoliteraturnyi misiachnyk. 1993. Kn. 2 (539). liutyi. Richnyk XLVI. S. 216–227. [in Ukrainian].
11. Bilas I. (1992e). Orhany NKVD-NKHB-MHB i trahediia Hreko-Katolytskoï Tserkvy: (Ist. prav. i susp.-polit. aspekty vtruchannia derzh. mekhanizmu v dukhove zhyttia narodu na Ukraini ta yoho trah. naslidky i vplyv na mizhkonfes. vidnosyny sohodennia) [Bodies of the NKVD-NKGB-MGB and the tragedy of the Greek Catholic Church: (Historical legal

and socio-political aspects of the intervention of the state mechanism in the spiritual life of the people in Ukraine and its tragic consequences and influence on inter-confessional relations today)]. *Vyzvolnyi shliakh. Suspilno-politychnyi i naukovoliteraturnyi misiachnyk*. 1993. Kn. 3 (540). berezen. Richnyk XLVI. S. 337–341. [in Ukrainian].

12. Bilas I. (1994). *Represyvnokaralna systema v Ukraini 1917–1953. Suspilno-politychnyi ta istoryko-pravovyi analiz* [The repressive and punitive system in Ukraine 1917–1953. Socio-political and historical-legal analysis]. *U dvokh knykhakh*. Kyiv: Lybid; Viisko Ukrainy. Kn. 1. 432 s. [in Ukrainian].

13. Bilas Ya. I. (2003). *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi i problemy natsionalno-vyzvolnoho rukhu ukrainsiv* [Metropolitan Andrew Sheptytskyi and the problems of the national liberation movement of Ukrainians]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk.: spets. 07.00.01 «Istoriia Ukrainy». Kyiv. 19 s. [in Ukrainian].

14. Vyshyvaniuk O. H. (2006). *Konfesiini aspekty etnotransformatsiinykh protsesiv v Ukraini (1944–1953 rr.)* [Confessional aspects of ethno-transformational processes in Ukraine (1944–1953)]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk: spets. 07.00.01 «Istoriia Ukrainy». Ivano-Frankivsk. 20 s. [in Ukrainian].

15. Volynets O. O. (2003). *Funktsionuvannia Ukrainiskoi Hreko-Katolytskoi Tserkvy v konteksti derzhavno-tserkovnykh vidnosyn* [Functioning of the Ukrainian Greek Catholic Church in the context of state-church relations]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filosof. nauk: spets. 09.00.11 «Relihiieznavstvo». Kyiv. 21 s. [in Ukrainian].

16. Yehreshii O. (2001). *Yepyskop Hryhorii Khomyshyn i pytannia ukrainsko-polskoho porozuminnia 1904–1939 rr.* [Bishop Hryhoriy Khomyshyn and the issue of Ukrainian-Polish understanding 1904–1939]. Ivano-Frankivsk: Plai. 71 s. [in Ukrainian].

17. Yehreshii O. (2002). *Yepyskop Hryhorii Khomyshyn i ukrainskyi natsionalizm* [Bishop Hryhoriy Khomyshyn and Ukrainian nationalism]. *Pytannia istorii Ukrainy: zb. aukovykh statei*. Chernivtsi. T. 5. S. 101–104. [in Ukrainian].

18. Yehreshii O. I. (2003). *Suspilno-politychna ta kulturno-prosvitnytska diialnist yepyskopa Hryhoriia Khomyshyna (1904–1945 rr.)* [Socio-political and cultural-educational activities of Bishop Hryhoriy Khomyshyn (1904–1945)]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk: spets. 07.00.01 «Istoriia Ukrainy». Ivano-Frankivsk. 20 s. [in Ukrainian].

19. Ilytskyi V. (2016). *Karpatskyi krai OUN v ukrainskomu vyzvolnomu rusi (1945–1954)* [The Carpathian region of the OUN in the Ukrainian liberation movement (1945–1954)]. *Drohobych: Posvit*. 696 s. [in Ukrainian].

20. Ilytskyi V. (2015). *Spivpratsia Hreko-katolytskoi tserkvy z ukrainskym vyzvolnym rukhom u Karpatskomu krai OUN (1945 – 1954)* [Cooperation of the Greek Catholic Church with the Ukrainian liberation movement in the Carpathian OUN region (1945 – 1954)]. *Visnyk Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka: Istorychni nauky. Vyp. 8*. S. 156–166. [in Ukrainian].

21. Ilytskyi V., Hrynyk L. (2022). *Hreko-katolytska tserkva ta ukrainskyi vyzvolnyi rukh u povoiennii diisnosti* [The Greek Catholic Church and the Ukrainian liberation movement in the postwar reality]. *Zakhidni zemli Ukrainy u pershi pislivoienni roky (1944–1953): povsiakdenne zhyttia: kolektyvna monohrafiia / vidp. red. V. Ilytskyi*. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”. S. 319–336. [in Ukrainian].

22. Kentii, A. (1999). *Narys borotby OUN-UPA v Ukraini (1946–1956 rr.)* [An outline of the struggle of OUN-UPA in Ukraine (1946–1956)]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].

23. Kyrychuk, Yu. (2003). *Ukrainskyi natsionalnyi rukh 40–50-kh rokiv XX stolittia: ideolohiia ta praktyka* [Ukrainian Nationalist Movement of 1940s – 1950s: Ideology and Practice]. Lviv: Dobra sprava [in Ukrainian].

24. Lysenko O. Ye. (1999). *Relihiina sytuatsiia na Ukraini v 1941–1946 rr.* [Religious situation in Ukraine in 1941–1946]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia doktora ist. nauk: spets. 07.00.01 «Istoriia Ukrainy». Kyiv. 34 s. [in Ukrainian].

25. *Likvidatsiia UHKs (1939–1946). Dokumenty radianskykh orhaniv derzhavnoi bezpeky* [Liquidation of the UGCC (1939–1946). Documents of Soviet state security agencies]. Kyiv: PP Serhiichuk M. I., 2006. T. 1. 920 s. [in Ukrainian].

26. *Likvidatsiia UHKs (1939–1946). Dokumenty radianskykh orhaniv derzhavnoi bezpeky* [Liquidation of the UGCC (1939–1946). Documents of Soviet state security agencies]. Kyiv: PP Serhiichuk M. I., 2006. T. 2. 804 s. [in Ukrainian].

27. *Litopys Holhoty Ukrainy* [Annals of Calvary of Ukraine] / [hol. red. Viacheslav Tsvietkov]. Drohobych: VF “Vidrodzhennia”, 1994. T. 2: Represovana tserkva. 528 s. [in Ukrainian].

28. Marchuk V. V. (2004a). *Ukrainska hreko-katolytska tserkva v suspilnomu zhytti Ukrainy XX st.* [The Ukrainian Greek-Catholic Church in the social life of Ukraine of the 20th century]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia doktora ist. nauk: spets. 07.00.01 «Istoriia Ukrainy». Chernivtsi. 35 s. [in Ukrainian].

29. Marchuk V. V. (2001). *Ukrainska hreko-katolytska tserkva: istorychnyi narys* [Ukrainian Greek-Catholic Church: historical essay]. Ivano-Frankivsk: Plai, 2001. 164 s. [in Ukrainian].

30. Marchuk V. V. (2004b). *Tserkva, dukhovnist, natsiia. Ukrainska hreko-katolytska tserkva v suspilnomu zhytti Ukrainy XX st.* [Church, spirituality, nation. The Ukrainian Greek Catholic Church in the social life of Ukraine in the 20th century]. Ivano-Frankivsk: Plai, 2004. 464 s. [in Ukrainian].

31. *Mytropolyt Andrei Sheptytskyi u dokumentakh radianskykh orhaniv derzhavnoi bezpeky (1939–1944 rr.)* [Metropolitan Andrew Sheptytskyi in the documents of the Soviet state security bodies (1939–1944)] / uporiad. S. Kokin, N. Serdiuk, S. Serdiuk; zah. red. V. Serhiichuka. Kyiv: Ukrainska Vydavnycha Spilka, 2005. 480 s. [in Ukrainian].

32. Prakh B. (2015). *Dukhovenstvo Peremyskoi yeparkhii ta Apostolskoi administratsii Lemkivshchyny* [Clergy of the Peremysk Diocese and the Apostolic Administration of Lemkivshchyna]: u 2-kh tomakh, t. 1: Biografichni narysy (1939–1989). Lviv: Vydavnytstvo Ukrainiskoho katolytskoho universytetu. 722 c. [in Ukrainian].

33. Prakh B. (2014). *Dukhovenstvo Peremyskoi yeparkhii ta Apostolskoi administratsii Lemkivshchyny* [Clergy of the Peremysk Diocese and the Apostolic Administration of Lemkivshchyna]: u 2-kh tomakh. Tom 2: Dokumenty i materialy (1939–1950). Lviv: Vydavnytstvo Ukrainiskoho katolytskoho universytetu. 856 s. [in Ukrainian].

34. Serdiuk N. S. (2006). *Represii radianskykh orhaniv derzhavnoi bezpeky shchodo Ukrainiskoi hreko-katolytskoi tserkvy v 1944–1949 rr.*: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk: spets. 07.00.01 «Istoriia Ukrainy». Kyiv. 20 s. [in Ukrainian].

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ВСЕМ НАЧАЛЬНИКАМ РАЙОТДЕЛОВ НКГБ ЛЬВ.ОБЛАСТИ

Только _____

Тов. _____

г.с. _____

На территории Западной Украины и, в частности, в районах Львовской области широко развита греко-католическая или, так называемая, униатская церковь, которая на протяжении всего своего существования и, в особенности в период воссоединения Западных областей Украины с УССР поддерживает украинских националистов, способствуя их развитию и деятельности против Советской власти.

Униатская церковь является религиозно-польской комбинацией иезуитов, благодаря ее в конце XVI века, польскими духовно-католическими и светскими магнатами, путем подкупа на землях, которыми владела Польша, удалось подчинить себе часть православного епископата во главе с киевским митрополитом Михайлом РОГАЗАЙ.

Пропаганда УНИИ началась с конца XV века в польско-литовском государстве, в составе которого, в то время находились часть Украины, Белоруссия и Литва, в смысле вероисповедывания присоединенные к православной церкви. Пропаганда УНИИ нашла поддержку среди православных епископов и крупных православных феодалов, которые стремились достичь равноправного в политическом отношении положения в Польше с католиками.

Католические феодалы, как духовные, так и светские, владевшие огромными поместьями на Украине, Белоруссии и Литве, со своей стороны были заинтересованы католизировать православных крестьян своих поместий, с тем, чтобы укрепить свою власть над ними. В результате, в 1596 году была заключена, так называемая «Брестская УНИЯ», в силу признали своим главой Папу Римского. Введение УНИИ сопровождалось длительной, жестокой борьбой между сторонниками ее и православными.

Польские власти содействия введению УНИИ применяли организованный террор против ее врагов. Православные отвечали против УНИИ. В результате этого со времени присоединения к России Украины, Литвы и Белоруссии, удалось в основном ликвидировать униатскую церковь. Однако, находящиеся в то время Западная Укра-

ина под гнетом австро-венгерской монархии, полностью сохранила на своей территории униатскую церковь.

В период оккупации Западной Украины Польшей, униатская церковь опираясь на верующие массы, украинского населения развивало борьбу за сохранение Восточного Православного обряда и приближение его к традициям украинской церкви. Что же касается политической деятельности униатской церкви, то большинство священников во главе с бывшим митрополитом ШЕПТИЦКИМ Андреем, всячески поддерживали украинское националистическое движение, направляя его на борьбу против Советской властью, за распространение своих идей на Восточную Украину и создание «Самостийной Украины» с буржуазно-националистическими формами управления. В период воссоединения Западных областей Украины к УССР в 1939 – 41 г.г., служители культа униатской церкви в большинстве своем примкнули к украинскому националистическому подполью, содействуя в развитии националистического движения и борьбы против Советской власти.

В период немецкой оккупации униатская церковь, активизировав свои связи с украинско-немецкими националистами и контактируя свою деятельность с немецко-фашистским оккупантами также вели совместную борьбу против Советской власти. Поддерживая и принимая активное участие в украинском националистическом движении, в период немецкой оккупации многие священники-униаты превратили церковь в трибуну для антисоветской националистической пропаганды, призывая украинское население бороться за «Самостийную Украину», итти добровольно в украинскую «армию» для борьбы с Красной Армией. Всячески оказывли помощь оккупантам, агитируя население поддерживать немецко-фашистскую армию в борьбе против Советского Союза, распространяя слухи, что, якобы, они несут «свободу Украине».

Достаточно сказать о том, что из 32 организованных в период оккупации украинских районных «делегатур» УЦК /Украинского Центрального

Комитета/ – 15 возглавлялись униатскими священниками.

С приближением Красной Армии к территории Западной Украины, многие священники греко-католической церкви, призывали население совместно с немцами бороться для того, чтобы не допустить Красную Армию в Западную Украину.

С изгнанием немецких оккупантов с территории Западной Украины, часть духовенства, испытав варварство немецких оккупантов, стали на лояльный путь в отношении Советской власти.

Другая часть духовенства, продолжает совместно с подпольем ОУН вести борьбу за создание Самостийной Украины.

Управление НКГБ располагает данными, что многие священники униатской церкви в настоящее время оказывают активную помощь бандформированиям УПА, передерживают нелегалов-бандитов, снабжают их продовольствием, а также информируют их о положении на селах.

Отдельные священники, принимая активное участие в работе подполья ОУН, предоставляют свои квартиры для нелегальных сборищ националистов, устраивают у себя явки «проводников» ОУН, используя свой авторитет среди верующего украинского населения, ведут антисоветско-националистическую пропаганду по распространению идей национализма среди населения.

Несмотря на вышеизложенное, не все еще начальники РО НКГБ обратили серьезное внимание на разработку униатских священников, приобретение из их числа агентурно-осведомительного аппарата, способного войти в подполье ОУН, для их глубокой разработки, работу по выявлению антисоветско-националистического элемента среди актива верующих греко-католического вероисповедания.

Кроме этого, недостаточно уделено внимание на выявление униатских священников положительно настроенных к Советской власти для последующего использования их в развертывании патриотической работы среди населения через униатскую церковь и соответствующей работы против УПА-ОУН.

На основании вышеизложенного, – ПРЕДЛАГАЕМ:

1. Усилить агентурно-оперативную работу по выявлению антисоветской националистической деятельности среди духовенства униатской церкви, выявляя среди служителей культа, украинских националистов и их практическую антисоветскую деятельность, связей с ОУН и УПА.

2. Обратить особое внимание для приобретения, в кратчайший срок работоспособного аген-

турно-осведомительного аппарата, который сможет разоблачить подлинное лицо служителей культов униатской церкви и проводимую ими деятельность против Советской власти.

Агентурно-осведомительный аппарат вербовать в первую очередь из числа самих же священников и их близких священ: дьяконов, старост церковных общин, руководителей церковных хоров и др.

3. Использовать имеющуюся агентуру по разработке оуновского подполья, для выявления связей униатских священников с подпольем ОУН, направив таковую агентуру для налаживания связей с духовенством и последующей их разработки. А также использовать агентуру из числа духовенства для разработки украинских националистов, внедрения их в глубокое подполье ОУН и УПА.

4. Обратить внимание на то, что духовенство осведомлено о «схоронах» бандитов по селам, знают к кому в ночное время приходят члены УПА и кто им оказывает материальную помощь.

5. Обеспечить каждую церковь секретным осведомлением с тем, чтобы быть в курсе дела деятельности униатских священников в церкви, знать содержание их проповедей, беседы с верующим украинским населением и изучать их связь с жителями сел и районов. Для этой категории осведомительного аппарата необходимо создать резидентуры, приучая постепенно резидентов к работе с осведомителями по линии церкви, что впоследствии может дать квалифицированный аппарат резидентов по линии духовенства.

На работу в качестве резидентов желательно вербовать из числа проверенных районных работников, прибывших из Восточных областей Советского Союза, находящихся на должностях, которые дают возможность по долгу службы раз'езжать по селам, где представляется им возможность в сельсоветах наряду с беседами с другими лицами, принимать осведомительный аппарат. Это обеспечить конспирацию нашей работы с агентурой.

Агентурный аппарат из числа духовенства на связи, резидентам не передавать работать с ними, только начальникам РО НКГБ, их заместителям и в крайнем случае ст. оперуполномоченным.

6. Обратить особое внимание на разработку священника который руководит всеми приходами по районам, так называемого «декана». При правильной постановке вопроса агентурного обслуживания декана, можно быть осведомленным о деятельности большинства священников, находящихся в районах, так как последние имеет связь с «деканом» и высказывают ему свои настроения и жизнь верующих по селам.

7. В процессе работы с агентурой из числа духовенства, необходимо выявлять их связи с резиденцией митрополита Иосифа СЛЕПОГО в гор. Львове, и при наличии таковых рейдировать в гор. Львове в резиденцию митрополита, для разработки духовенства, находящегося в руководстве униатской церкви на территории Львовской области, предварительно согласовывая эти рейды с УНКГБ.

8. Выявлять духовенство лояльно настроенное в отношении Советской власти, используя их для патриотической работы, выступление с проповедями против бандеровцев, организации помощи Красной Армии сбором средств, материальной поддержки госпиталя и других мероприятий патриотического характера.

9. Подготавливаемых Вами на вербовку лиц из числа духовенства, согласовывать с УНКГБ, высы-

лая материалы для просмотра, с приложением рапорта о просьбе санкционировать вербовку.

Без санкции УНКГБ духовенство не арестовывать. В случае наличия материалов достаточных для ареста священника униатской церкви, высылайте дело с меморандумом, в УНКГБ для получения указания, или санкции на арест.

При агентурно-оперативной работе особое внимание обратите на практическую антисоветскую деятельность духовенства за последний период времени.

Предупреждаем, что необходимо точно и в срок выполнять наши указания о ежемесячной отчетности по работе среди церковников.

О получении настоящей директивы предлагаем в 3-х дневный срок поставить в известность УНКГБ специальным сообщением.

НАЧАЛЬНИК УПРАВЛЕНИЯ НКГБ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ
КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕН. БЕЗОПАСНОСТИ 3 РАНГА

/ВОРОНИН/

НАЧАЛЬНИК 2 ОТДЕЛА УНКГБ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ
ПОДПОЛКОВНИК ГОСУДАРСТВЕН. БЕЗОПАСНОСТИ

/АЛЕКСЕЕВ/

№ 5-Д
«27» января 1945 г.
Гор. Львов

Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ), ф. 17, оп. 24, спр. 7, арк. 6-8.